

Jog- és államtudomány

BARZÓ TÍMEA*

A házasság és a család védelme Közép-Európában

Protection of Marriage and Family in Central Europe

ABSZTRAKT

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy mindennapi életünkben a családnak kiemelkedő szerepe van. Ezért jelen tanulmány hét közép-európai ország tekintetében vizsgálja a család védelmének alkotmányjogi, valamint családjogi alapjait. Bemutatásra kerül többek között a családjogi szabályozás jellege, a család és a házasság fogalmi megközelítése, valamint hogy hogyan alakul a házasságon kívüli párkapcsolati formák – úgymint a de facto élettársi kapcsolat és a bejegyzett élettársi kapcsolat – védelme, továbbá a gyermekek jogállása a vizsgált országokban.

Kulcsszavak: házasság, család, de facto élettársi kapcsolat, bejegyzett élettársi kapcsolat, Közép-Európa, családjog, alkotmányjog

ABSTRACT

It is no exaggeration to say that family plays a prominent role in our daily lives. This study therefore examines the constitutional and family law foundations of family protection in seven Central European countries. The study describes, among other things, the nature of family law legislation, the conceptual approach to family and marriage, the legal protection and solution of extramarital partnerships, such as de facto partnerships and registered partnerships, and the status of children in the countries studied.

Keywords: marriage, family, de facto partnership, registered partnership, Central Europe, family law, constitutional law

* Dr. Barzó Tímea, intézeti tanszékvezető, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék; e-mail: timea.barzo@uni-miskolc.hu; ORCID: 0000-0001-9725-8494. A kutatás az Igazságügyi Minisztérium által támogatott, „A jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében valósult meg.

A tanulmány hét közép-európai ország (Horvátország, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia) tekintetében kísérel meg egy rövid összefoglalást adni a házasság és a család alkotmányjogi és családjogi megközelítése tekintetében úgy, hogy a házasság mellett az adott országban érvényesülő más párkapcsolati formák összehasonlító jogi bemutatására is sort kerít.

1. A család védelme

1.1. A család védelmének alkotmányos alapjai

A család védelmének alkotmányos megközelítése rendkívül fontos, hiszen egyértelmű jelzést jelent arra vonatkozóan, hogy az adott jogrendszer milyen fontosságúnak tekinti ezt a kérdést.

A Szlovák Köztársaság alkotmányában nincsenek jogi alternatívák a házasságra. Az alkotmány 41. cikkelye értelmében *„A házasság egyedülálló kötelék egy férfi és egy nő között. [...] A házasság, a szülőség és a család a törvény védelme alatt áll.”*¹

Hasonló a helyzet a Szerb Köztársaság alkotmányában is, amely hangsúlyozza, hogy a házasság és a család egyetemes emberi jogok és alapvető értékek.² *„Mindenkinek joga van szabadon dönteni a házasság megkötéséről vagy felbontásáról. A házasságot egy férfi és egy nő szabad akaratán alapján kell megkötni a kijelölt állami szerv előtt.”* A szerb alkotmány a családi és a szülő-gyermek kapcsolatokat egyaránt védelemben részesíti. Kimondja, hogy a Szerb Köztársaságban élő családok, anyák, egyedülálló szülők és minden gyermek különleges védelemben részesül. A szerb alkotmány szerint a házasságon kívüli együttélés szinte egyenlő védelemben részesül a házassággal.

A Lengyel Köztársaság 1997. április 2-i lengyel Alkotmánya csak néhány rendelkezést tartalmaz a családról. Hangsúlyozza azonban, hogy a házasság csak egy nő és egy férfi között köthető meg, továbbá a családi élet, a magánélet, illetve a magánéletről szóló szabad döntéshez való jog alkotmányos védelem alatt áll. A gyermekek védelme szintén nagy jelentőséggel bír a lengyel alkotmányban, különösen a gyermekeknek a különböző eljárásokban történő meghallgatásához való joga és véleményük figyelembevételé. A család a Lengyel Köztársaság Alkotmányának rendelkezéseivel összhangban nemcsak a házasságra épülő kapcsolat, hanem a „csonka” család (amelyet közvetlenül az Alkotmány 71. cikke sugall) is, függetlenül attól, hogy az egyszülős család a házastárs halála, válás, elhagyás vagy egy nő tudatos döntésének az eredménye. Ebben az értelemben a gyermekes élettársak is családot hoznak létre a 18. cikkben említettek szerint.³

¹ A Szlovák Köztársaság 1992. évi alkotmánya (Ústava Slovenskej Republiky, č. 460/1992 Zb.).

² A Szerb Köztársaság alkotmánya, Szerbia Hivatalos Közlönye 98/06. szám (Ustav Republike Srbije; Sluzbeni Glasnikno. 98/06.).

³ ANDRZEJEWSKI, Marek: Legal Protection of the Family: Essential Polish Provisions. In: *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries.* (eds. Timea Barzó–Barnabás Lenkovics), Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021, Studies of the Central European Professors Network [a továbbiakban: ANDRZEJEWSKI (2021)], 169.

A család és a szülői minőség konkrét védelméről *Csehországban* az Alapvető Jogok és Szabadságjogok Kartájában olvashatunk, mely így szól: „A szülői minőség és a család a törvény védelme alatt állnak.” (32. cikk, 2. szakasz).⁴ A csak házasságon alapuló családot a Karta nem említi, de van egy tervezet, amely a következőképpen kívánja módosítani a szöveget: „A szülői minőség, a család és a házasság, mint egy férfi és egy nő egyesülése a törvény védelme alatt áll.”⁵

Ezeknek az alkotmányoknak a többsége a házasságot a család alapvető egységének tekinti.

A horvát alkotmány 62. cikkelye a házasságot mint egy férfi és egy nő kötelékét részesíti védelemben, de deklarálja az együttélés házasságon kívüli formáját is.⁶

A szlovén alkotmány 53. cikkének (2) bekezdése szerint a családon belüli jogviszonyokat törvénynek kell szabályoznia. A horvát alkotmányhoz hasonlóan a szlovén alaptörvény is elismeri és védi az együttélés házasságon kívüli formáját is.⁷ A szlovén alkotmány meglehetősen részletes szabályokat és elveket fogalmaz meg a házasságra vonatkozóan, amikor kimondja, hogy a házasságnak a házastársak egyenlőségén kell alapulnia, és azt egy arra felhatalmazott állami hatóság előtt kell ünnepélyes keretek között megkötni (53. cikk (1) bekezdés). Más alkotmányokkal ellentétben nyitottabb megközelítést láthatunk abban, hogy a szlovén alkotmány hangsúlyozza a házastársak egyenlőségét, de nem rögzíti nemi sokszínűségüket.

Magyarország korábbi Alkotmánya⁸ a házasság és család védelmének tényén kívül nem tartalmazott más megfogalmazást. A házasság és a család tartalmát az alkotmánybírói gyakorlat töltötte ki tartalommal, és kiterjesztette a család fogalmát a szociológiai értelemben vett családokra is.⁹ A házasság tekintetében pedig úgy fogalmazott, hogy az Alkotmány házasságot védő szabályaiból nem következik, hogy az azonos nemű személyeknek is alkotmányos alapjoguk lenne házasságot kötni, azonban elismerte az azonos nemű párok élettársi kapcsolatát.¹⁰ A közel 15 évvel későbbi alkotmánybírói döntés a különmemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatot szabályozó rendelkezéseit alkotmányellenesnek találta, az azonos nemű párok esetében azonban az emberi méltósághoz való jog alapján üdvözölte ezen új jogintézmény bevezetését.¹¹ A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény azonban mind a házasság, mind a család tekintetében már részletes szabályokat tartalmaz. Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy „Magyarország védi [...] a család-

⁴ 2/1993. sz. törvény (2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod).

⁵ Cseh Köztársaság Parlamentje, Képviselőház, Parlamenti ciklus VIII. sz., 211/0. sz. tervezet.

⁶ A Horvát Köztársaság Alkotmánya (Ustav Republike Hrvatske), egységes szerkezetbe foglalt szöveg. Narodne Novine [a Horvát Köztársaság Hivatalos Közlönye], br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10., 5/14.

⁷ A Szlovén Köztársaság alkotmánya. A Szlovén Köztársaság Hivatalos Közlönye 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06 és 47/13 (Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13).

⁸ A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény).

⁹ CsINK Lóránt: Házasság és család az Alaptörvényben. In: Varga Réka–Mázi András (szerk.): 10 éves az Alaptörvény. „Szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.” Ünnepi tanulmányok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2022 [a továbbiakban: CsINK (2022)], 191.

¹⁰ 14/1995. (III. 13.) AB határozat.

¹¹ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

dot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”¹² Csink Lóránt szerint a család elsődlegesen nem alkotmányjogi, sőt nem is jogi fogalom. Éppen ezért a családra vonatkozóan egységes definíció nem is adható, mivel nehéz meghatározni, hogy kik is tartoznak egy családhoz.¹³ Nem véletlen azonban, hogy az Alaptörvény párhuzamosan szól a házasság és a család intézményéről, hiszen a házasság a család alapja. Azaz a házasságot és a családot egymásra tekintettel védi az Alaptörvény a két intézmény közötti szoros kapcsolatra tekintettel. Ez a szoros kapcsolat azonban nem jelenti a két jogintézményből származó jogok elválaszthatatlanságát.¹⁴ A családalapítási szándékkal kötött házasság még nem család, a házaspár a gyermekéldás után válik családdá. Az Alaptörvény azonban kerüli a családkép tekintetében az állásfoglalást. A különböző családokban, kapcsolatokban élő személyek között a család jellegére tekintettel azonban nem tehető különbség. Így például a törvényes és a törvénytelen gyermekek jogi státusza között sem tehető különbség.¹⁵

A magyar Alaptörvény egyébként a családokat több területen is védelemben részesíti. Ilyen például, hogy a családok támogatására külön intézkedéseket rendel [XV. cikk (5)], továbbá a családok védelmére önálló, sarkalatos törvény elfogadását írja elő [L. cikk (3)], illetve a természeti erőforrások (különösen a termőföld) tekintetében a családi gazdaságokra utal.¹⁶

1.2. A család védelme a magánjogi (családjogi) viszonyokban

1.2.1. A családjogi szabályozás jellege

A család magánjogi védelme szempontjából az egyik fontos kérdés, hogy az adott jogrendszerben a családjogi viszonyokat önálló törvény szabályozza, vagy a családjogi rendelkezések a Polgári Törvénykönyv részét képezik. Az említett közép-európai országok tekintetében mindkét esetre találunk példát. A családjogi pozicionálása a jogfejlődés során változhat. A családjogot Magyarországon is sokáig egy külön törvény¹⁷ szabályozta, azonban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi

¹² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) L. cikk (1) bekezdés.

¹³ Több száz évvel ezelőtt a „nagy családot” jelentette, amiben több generáció tagjai éltek együtt. Később azonban már csak a szülőket és a velük együtt élő gyermekeket értették a család fogalma alatt. Az elmúlt évtizedekben pedig a családok új formái jelentek meg, mint például a mozaikcsalád, az egyszülős család, a patchwork család. CSINK (2022): i. m., 195.

¹⁴ A családalapítás szabadságát például a jog nemcsak a házastársak számára biztosítja, így a család intézményvédelme a házasságon kívüli kapcsolatokra is kiterjeszhető. Ennek oka, hogy a gyermekek egy jelentős része házasságon kívüli kapcsolatból születik. SCHANDA Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. In: Csink Lóránt–Schanda Balázs–Varga Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Pázmány Press, Budapest, 2020 [a továbbiakban: SCHANDA (2020)], 692–693.

¹⁵ SCHANDA Balázs: Alkotmányos értékek – A család mint a társadalom alapja. In: Erdős Csaba–Orbán Balázs–Smuk Péter (szerk.): *Gubernatio, constitutio, communitas – Ünnepi írások a 65 éves Stumpf István tiszteletére*. Századvég, Budapest, 2022 [a továbbiakban: SCHANDA (2022/1)], 351–352.

¹⁶ SCHANDA (2022/1): i. m., 352.

¹⁷ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.).

V. törvény (Ptk.) elfogadásával a családjog már önálló, immáron negyedik könyvként a Ptk. szerves részévé vált.

A cseh jogrendszer hasonló. Az új *Polgári Törvénykönyvet* 2012-ben fogadták el úgy,¹⁸ hogy abban a családjogi rendelkezések Második Könyvként önálló egységet képeznek.¹⁹ A többi közép-európai országban a családjogot külön törvény szabályozza.

A szocialista korszakban (1945–1990) *Horvátországban* a családjogot a polgári jogtól eltérő sajátos jogterületnek tartották, és ez ott jelenleg is így van. A családjog jelenleg hatályos elsődleges forrása a 2015. évi Családjogi Törvény.²⁰

Lengyelországban a család- és gyámügyi kódex (FGC – Kodeks rodzinny i opiekuńczy) szabályozza a házasságként és kétgenerációs családként értelmezett család működését (a szociológia nyelvén ez a 'nukleáris család').²¹

Szerbiában különböző törvények írnak elő intézkedéseket a család védelme érdekében. Ezek közül ki kell emelni a Családjogi Törvényt,²² amely nemcsak a házassági jogot szabályozza, hanem a gyermekek jogait és a gyámságot is.²³

A *szlovák jogrendszerben* a nemzeti családjog forrása elsősorban a Szlovák Köztársaság alkotmánya mint az állam alaptörvénye, amely 41. cikkében rögzíti²⁴ a családjog elveit. 2005. január 19-e óta a családjogi kapcsolatokra vonatkozó jogi normákat a 36/2005. sz. törvény (Családjogi Törvény) tartalmazza,²⁵ amely többek között a családjog elsődleges jogforrása. A legnagyobb módosítása 2015-ben²⁶ következett be, amikor megváltoztatták a családjogi törvényben foglalt elveket, nagyobb hangsúlyt fektetve a gyermek legfőbb érdekeire, azzal a szándékkal, hogy a modern családjogot jobban összhangba hozzák az európai normákkal.²⁷

A jelenlegi családjog Szlovákiában válaszóthoz érkezett. Az Alkotmányban és a Családjogi Törvényben rögzített családjogi alapelvek eredendően hagyományos értékeken alapulnak, céljuk a hagyományos család védelme. Az elmúlt években azonban az Európai Unió egyre nagyobb nyomást gyakorol a szlovák családjog

¹⁸ Lásd részletesebben KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka: New Family Law in the Czech Republic: Back to Traditions and Towards Modern Trends. In: Atkin, B. (ed.) *The International Survey of Family Law 2014 Edition*. Jordan Publishing, Bristol, 71–95.

¹⁹ Lásd a Polgári Törvénykönyvről szóló 89/2012. számú törvényt, amely 2014. január 1-jén lépett hatályba.

²⁰ A Családjogi Törvény (*Obiteljski zakon*), Narodne Novine 103/15. sz.

²¹ ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 176.

²² Hivatalos Közlöny Szerbia 18/05 (Sluzbeni Glasnik no. 18/05).

²³ KOVAČEK STANIĆ, Gordana: Marriage and Family in Serbian Law: A Contemporary Perspective. In: Barzó, Tímea–Lenkovics, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021 [a továbbiakban: KOVAČEK STANIĆ (2021)], 194.

²⁴ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 1992. Ústava Slovenskej Republiky, č. 460/1992.

²⁵ 36/2005. sz. törvény a családról és más jogi aktusok módosításáról (36/2005. O rodine a o zmene a doplneni niektorých zákonov).

²⁶ 175/2015. sz. törvény.

²⁷ GARAYOVÁ, Lilla: The Protection of Families in the Slovak Legal System. In: Barzó, Tímea–Lenkovics, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021 [a továbbiakban: GARAYOVÁ (2021)], 222.

reformjára, amelynek egyik célkitűzése, hogy a családjogi szabályozás visszakerüljön a Polgári Törvénykönyvbe.²⁸

Szlovéniában 2019 áprilisában lépett hatályba az új családjogi kódex,²⁹ amely felváltotta a házassági és családi kapcsolatokról szóló, akkor már több mint 40 éves törvényt.

Megállapítható tehát, hogy a legtöbb közép-európai országban külön törvényben szabályozzák a családjogi viszonyokat. Kivételt ez alól csak Csehország és Magyarország képez, ahol a családjogi könyv szerves része a Polgári Törvénykönyvnek.

Valamennyi közép-európai országra igaz az is, hogy az adott családjogi törvényen és a Ptk. Családjogi Könyvén kívül még számos más törvény is tartalmaz családjogi, illetve családokat védő rendelkezéseket. Így például az azonos nemű személyek közötti párkapcsolatot több országban külön törvény szabályozza.

1.2.2. A család fogalmi megközelítése

A nemzetközi jogi dokumentumok jellemzően nem tartalmazznak egyértelmű fogalmat a család megfelelő jogi meghatározására, és nincs ez másképpen a közép-európai országokban sem.

A horvát jogban nincs „család” fogalom: a horvát jogi szakirodalom elismeri, hogy szociológiai értelemben sokféle család létezik, és éppen ezért a kifejezést nem lehet egyértelműen a családjog jogi keretein belül meghatározni. Érdekes, hogy az első országos népszavazást, amelynek értelmében 2013-ban bevezették a Horvát Köztársaság alkotmányába a *házasságot heteroszexuális unióként* meghatározó rendelkezést, a hagyományos családi értékeket védő egyesületek egyike szervezte meg.³⁰ Az is igaz azonban, hogy a házasságon kívüli együttélés már 1990-ben alkotmányos kategóriává vált: *„A házasságot és a házasságon belüli jogviszonyokat, a házasságon kívüli együttéléseket és a családot törvény szabályozza.”*³¹

Ugyanez igaz a cseh jogrendszerre is: a cseh Polgári Törvénykönyvben sincs meghatározás a család kifejezésre, azonban a cseh Ptk. első könyve kifejezetten védi a házasság által létrehozott családokat.

A Szlovák Köztársaságban szintén hiányzik a család jogi meghatározása annak ellenére, hogy a fogalmat mind a magánjog, mind a közjog számos területen és természetesen magában a Családjogi Törvényben is használja. A „család” definícióhoz legközelebb a Családjogi Törvény megfogalmazása áll, amely kimondja, hogy *„a házasság által alapított család a társadalom alapvető sejtje. A társadalom átfogóan védi a család minden formáját.”* Lilla Garayová szerint ez természetesen nem tekinthető a család definíciójának, mint ahogyan az első mondatból sem állapítható

²⁸ GARAYOVÁ (2021): i. m., 227.

²⁹ Családjogi Törvény (Družinski zakonik – Uradni list RS, št. 15/17 z dne 31. 3. 2017).

³⁰ Ez a népszavazás megosztotta a társadalmat, de a szavazópolgárok 65,87%-a támogatta az alkotmány módosítását. KORAĆ GRAOVAC, Alexandra: Family Protection in Croatia. In: Barzó, Tímea–Lenkovics, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021 [a továbbiakban: KORAĆ GRAOVAC (2021)], 53.

³¹ A Horvát Köztársaság Alkotmánya 62. cikk 3. bekezdése. KORAĆ GRAOVAC (2021): i. m., 59.

meg a második mondattal összefüggésben, hogy a család csak házassággal keletkezik. A szlovák jogrendben azonban sehol sem találunk jogi meghatározást a családra.³²

A *lengyel* jog jogi értelemben nem határozza meg a családot, de a jogirodalom hangsúlyozza, hogy a kifejezés megértésének fogalmi megközelítését különböző perspektívákból lehet és kell elemezni.

A *szerb* Családjogi Törvény nem tartalmazza a család definícióját. Ennek egyik oka az, hogy a családjog részletesen szabályozza a családi, illetve a családtagok közötti kapcsolatokat, így maga a család önmagában nem jogosult önálló jogokra és kötelezettségekre. Másrészt a családi kapcsolatok gyorsan fejlődnek, a múltban még ismeretlen új családformák jelennek meg, amihez egy statikus „család” fogalom nem tudna alkalmazkodni. Így lehetetlen lenne egy kellően „rugalmas” definíciót megfogalmazni a kifejezésre.³³ Napjainkban a család jellegzetes formája a *nukleáris család*, amely a szülőkből és gyermekeiből áll. E fogalmat a szakirodalom tovább szűkíti az együtt élő szülőkre és gyermekekre. Ezzel a modern családformával ellentétben Szerbia múltjában nagy jelentőséggel bírt a kiterjedt család, mint a család szélesebb formája. A nagycsalád az együtt élő és dolgozó rokonokból állt. A szerb társadalomban azonban a tágabb család, mint családforma kivétel, és a nukleáris család a jellemző. Gordana Stanić hangsúlyozza, hogy a társadalmaknak érdeke a családok védelme, elsősorban reprodukatív funkciója és a lakosság megújulása miatt, mivel a nevelés, a gyermekek oktatása, a gyermekek pszichológiai támogatása elsősorban a családban érhető el. A család e funkciói befolyásolják a gyermek személyiségének fejlődését, és arra nevelését, hogy felelős felnőtté váljon.³⁴

A magyar és a szlovén szabályozás azonban kísérletet tett a „család” fogalmának meghatározására. A *szlovén* törvények szerint a házasság a család fő formája. Az elmúlt 30 évben azonban nőtt a házasságon kívüli párkapcsolaton alapuló családok száma, ezért a szlovén családjogi kódex a „család” fogalmát mint különleges védelmet élvező, fontos szociális intézményt, tágan határozza meg. A család a gyermeket körülvevő legfontosabb közösség, ami független a gyermek életkorától. A családba tartozik mind az egyik, mind a másik felnőtt szülő, feltéve, hogy gondoskodik a gyermekekről, és teljesíti kötelezettségeit a gyermekkel szemben. Látható tehát, hogy a szlovén családjogban a gyermek központi szerepet játszik a „család” fogalmának meghatározásában.³⁵

A *magyar Alaptörvény* első és eredeti, házasság és család védelmét deklaráló L) cikke az alábbiak szerint szól a házasság és család védelméről: „*Magyarország védi*

³² GARAYOVÁ (2021): i. m., 229–230 és 247.

³³ KOVAČEK STANIĆ, Gordana–SAMARDŽIĆ, Sandra: Assisted Reproductive Technologies. New Family Forms and Welfare of Offspring in Comparative Family Law. In: Rogerson, Carol–Antokolskaia, Masha–Miles, Joanna–Parkinson, Patrick–Vonk, Machteld (eds.): *Family Law and Family Realities*. Eleven, Hague, 2019, 235–244.

³⁴ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 202.

³⁵ KRALJIČ, Suzana: On the Family and Family Law in the Czech Republic. In: Barzó, Tímea–Lenkovics, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021 [a továbbiakban: KRALJIČ (2021)], 269.

a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját.”

Az Alaptörvény mellett 2012. január 1-jén lépett hatályba a *Családvédelmi Törvény* (2011. évi CCXI. törvény, a továbbiakban: Csvt.), amely deklarálta, hogy a *családban történő nevelkedés* biztonságosabb minden más lehetőséghez képest. A Csvt. 7. § (1) bekezdése eredetileg úgy fogalmazott, hogy a *család alapja* kizárólagosan egy férfi és egy nő *házassága* vagy egyenes ági rokoni kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság lehet. A 43/2012. (XII. 20.) AB határozat azonban megállapította, hogy a törvénynek ez a rendelkezése *Alaptörvénybe ütközik*. A testület megítélése szerint a törvényhozó a Családvédelmi Törvényben úgy élt egy Alaptörvényben nevesített intézmény – alacsonyabb jogforrási szinten történő – újradefiniálásának lehetőségével, hogy még ettől elkülönítve, esetleg más elnevezéssel sem törekedett felsorolni azokat a törvény által elismert *egyéb társas együttélési formákat*, amelyeket – az állami intézményvédelmi kötelezettségből fakadóan – a családokkal azonos támogatásoknak kellene megilletniük. Ha a törvényhozó egy általa választott életközösségi formát ki is kíván emelni és mintául állítani, attól még *köteles a törvény által elismert egyéb társas együttélési formáknak is megegyező szintű védelmet garantálni*.³⁶

Az Alkotmánybíróság döntésében kihangsúlyozta, hogy a családokat érintő új szabályozás során azoktól a személyektől, akik a családalapítást a házasságkötést megelőző vagy mellőző más tartós érzelmi és gazdasági életközösségben kívánják megvalósítani, a már megadottakhoz képest *jogokat nem vonhat vissza, a társkapcsolati forma meglévő védelmi szintjét nem csökkentheti*. Ezzel összefüggésben az Alaptörvényből fakadó követelmény az is, hogy a *házasságot és a családot érintő intézményvédelmi kötelezettség nem eredményezheti a gyermekek bármilyen, közvetlen vagy közvetett jellegű hátrányos megkülönböztetését* azon az alapon, hogy szüleik házasságban vagy más típusú életközösségben nevelik őket.³⁷

Elmondható, hogy a család fogalmába – a negyedik Alaptörvény-módosítás előtti szövegezés szerint – a védelem szempontjából beletartozott a házasságon alapuló család mellett a *szociológiai értelemben vett család* is. Az Alkotmánybíróság első sorban a jogforrási szintet figyelembe véve állapította meg 2012 végén a Családvédelmi Törvény családot definiáló szakaszainak az Alaptörvény-ellenességét, hiszen akkor csupán a Családvédelmi Törvényben, tehát alacsonyabb jogforrási szinten szerepelt a család házasságon alapuló kapcsolatának meghatározása. Az ellentétet

³⁶ Az Alaptörvény L) cikkéből ugyanis nem következett az, hogy például az egymás gyermekeiről gondoskodó és őket felnevelő élettársakra, a közös gyermeket nem vállaló, vagy olyan különmemű élettársakra, akiknek egyéb körülmények miatt közös gyermeke nem lehet (így például az idősebb vagy meddő, egymással életközösségben élő személyekre), az özvegyekre, a testvérükről vagy testvérük, esetleg más rokonuk gyermekéről gondoskodó személyekre, az unokájukat felnevelő nagyszülőkre, a nem egyenes ági idősebb rokonaikról gondoskodó személyekre és számos más, a tágabb, dinamikusabb szociológiai családfogalomba beletartozó, azonos célra irányuló, kölcsönös gondoskodáson alapuló, tartós érzelmi és gazdasági életközösségre ne vonatkozna ugyanúgy az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége, nevezze ezeket bárhogyan is a törvényhozó.

³⁷ BARZÓ Tímea: A gyermek érdekének védelmét erősítő családjogi alapelv érvényesülésében felmerülő ellentmondások. *Opuscula Civilia* 2017/2, 4–7. https://antk.uni-nke.hu/document/akk-uni-nke-hu/Opuscula_Civilia_2017_Barzo_Timea.pdf (2023. 01. 15.).

az Alaptörvény negyedik módosítása oldotta fel, amelyben az Alaptörvény idézett L) cikk (1) bekezdése kiegészült azzal a mondattal, miszerint a „*családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony*”. Ez a fajta meghatározás azonban kirekeszti a család fogalmából és így közvetve a családvédelemből is a de facto élettársi kapcsolatban élő személyeket, és ezzel az ott élő gyermekeket is. Hiszen ebben az esetben a szülők mindketten a közös gyermek családjának tekintendők, de egymás viszonylatában a családi kapcsolat nem állapítható meg.³⁸

Van olyan meghatározás is, ami szerint a család olyan szabad akaratlan alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai, és – a gyermekeket kivéve – egyben kötelezettségei vannak.³⁹

Felmerül a kérdés, hogy a társadalmi és emberi kapcsolatok változásával változnia kell-e a családról alkotott felfogásunknak, és ezzel együtt a család jogi fogalmának, vagy sem. Vajon a család fogalma mennyire örökérvényű kategória? Az alaptörvényi megfogalmazás szerint azonban egyértelmű a válasz.⁴⁰

2. Jogilag elismert párkapcsolati formák Közép-Európában

2.1. A házasság fogalma

A már említett közép-európai országokban a házasságot ugyanazon elvek alapján szabályozzák és ismerik el.

A horvát alkotmány védi a házasságot mint egy nő és egy férfi közötti kapcsolatot. A horvát Családjogi Törvény is csak egy férfi és egy nő közötti, jogilag védett párkapcsolatként szabályozza a házasságot.⁴¹ A Horvát Köztársaságban azonban a pároknak lehetőségük van polgári jogi joghatással bíró egyházi házasságkötésre is, amit a Horvát Köztársaság és a Szentszék 1996. december 19-i, jogi kérdésekről szóló kétoldalú megállapodása vezetett be. Ennek köszönhetően a polgári és egyházi házasságkötés egyetlen szertartáson belül megy végbe, ahol természetesen teljesülnie kell a házasságkötés jogi feltételeinek is.⁴² A Horvát Köztársaságban lehetőség van továbbá arra, hogy a *születési nem* megváltoztatása a születési

³⁸ BARZÓ Tímea: A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei. *Miskolci Jogi Szemle* 2017/Különszám, 41–44.

³⁹ DRINÓCZI Tímea–ZELLER Judit: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura* 2006/1, 19.

⁴⁰ RÁCZ Lilla: A család és a családtagok viszonyának magánjog-tudományi beágyazottságáról. *Családi Jog* 2019/4, 35.

⁴¹ 2015. évi Családjogi Törvény 23. cikk, 1. § (1) bek.

⁴² JURINA, Petra–KARABAN, Frane: *A polgári jogi joghatással bíró egyházi esküvő Horvátországban* – összefoglalás. <http://mfj.gov.hu/hu/esemenyek/hazassag-elettarsi-kapcsolat-es-azonos-nemuek-parkapcsolata-szloveniaban-horvatorszagban-es-szerbiaban/> (2023. 01. 15.).

anyakönyvi kivonat alapbejegyzésében szereplő adatok módosításaként szerepeljen, amelyről az illetékes közigazgatási hatóság végzéssel dönt.⁴³

A *cseh Polgári Törvénykönyv* a házasságot szintén egy férfi és egy nő közötti kapcsolatként határozza meg. Az úgynevezett *nemsemleges* házasságról a Polgári Törvénykönyv előkészítése során egyáltalán nem esett szó. A Cseh Köztársaság parlamenti képviselőinek egy csoportja azonban benyújtott egy azóta is függőben lévő tervezetet, amely támogatja a nemi szempontból semleges házasságot.⁴⁴ A tervezetet egyesek progresszívnek és modernnek, míg mások a hagyományos családi értékeket aláásó lépésnek tekintik. A tervezet szerint radikálisan meg kell változtatni a Polgári Törvénykönyv által szabályozott házasság fogalmát,⁴⁵ amely úgy rendelkezik, hogy „*a házasság egy férfi és egy nő együttélése (egyesülése), amelyet e törvényben meghatározott módon hoztak létre*”. Ha a fent említett függőben lévő tervezetet elfogadják, a vonatkozó szakasz úgy szólna, hogy „*a házasság két ember állandó együttélése, amelyet e törvény által előírt módon hoznak létre*”. Ez utóbbi szabályozás elfogadása esetén a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény törülésre kerül. El kell azonban mondani, hogy létezik egy másik függőben lévő tervezet is, amelyet egy másik (konzervatív) képviselőcsoport nyújtott be. Ennek célja a családok hagyományos modelljeinek védelme. Amennyiben a képviselők ezt a módosítást fogadják el, az valószínűleg betiltaná a Polgári Törvénykönyv első, függőben lévő tervezet szerinti jövőbeni módosítását, amely a „*mindenki számára házasságot*” célozza, azaz a házasság marad a hagyományos fogalom.⁴⁶

A polgári házasság a kommunista cseh családjog szerint kötelező házassági forma volt annak ellenére, hogy az egyházi házasságot röviddel 1989 után, 1992-ben újra bevezették a cseh jogrendbe. Az új Polgári Törvénykönyv számos tervezete – az európai normákra hivatkozva – csak a polgári házasságot ismerte el, később azonban a jogalkotási folyamat során az egyházi házasságot is belefoglalták a Polgári Törvénykönyvbe.⁴⁷ Így a jegyespár két módon házasodhat a Cseh Köztársaságban: *polgári vagy egyházi* szertartás útján.⁴⁸ A házassági szertartást mindkét

⁴³ Az orvosi dokumentáció gyűjtésére és a nemváltás feltételeinek meghatározására, továbbá más nemi identitás szerinti életre vonatkozó törvény, Hivatalos Közlöny, no. 132/2014. Egyetlen szabályozás sem írja elő azonban Horvátországban, hogy a nemet megváltoztatni kívánó személy nem lehet házas, ami lehetővé teszi, hogy egy nem kellően felkészült anyakönyvvezető módosítsa a nemre vonatkozó bejegyzést a házas személy születési nyilvántartásában. Ebben az esetben lehetséges, hogy két azonos nemű személy között lesz házassági kapcsolat, ami ellentétes a közrenddel, tekintettel a házasság heteroszexuális kapcsolatként való alkotmányos és törvényes meghatározására. Az ilyen házasságot utólag azért nem lehet megszüntetni, mivel a házasság fennállásának feltételei a házasság megkötésekor még fennálltak. KORAĆ GRAOVAC (2021): i. m., 58.

⁴⁴ Cseh Köztársaság Parlamentje, Képviselőház, parlamenti ciklus VIII., 201/0. sz. tervezet.

⁴⁵ Ptk. 655. §.

⁴⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka: On the Family and Family Law in the Czech Republic. In: Barzó, Tímea–Lenkovic, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021 [a továbbiakban: KRÁLÍČKOVÁ (2021)], 82.

⁴⁷ Az egyházi házasságot csak bejegyzett egyházak és vallási közösségek előtt lehet megkötni az egyházakról és a vallási közösségekről szóló 3/2002. sz. törvény alapján. Jelenleg 21 engedélyezett egyház és vallási közösség van Csehországban.

⁴⁸ Cseh Ptk. 657. § (89/2012 sb. Občanský Zákoník (Nový)).

esetben meg kell előznie a *házasságkötést megelőző*, állami hatóság előtt *folyó eljárásnak*. Azaz az egyház is csak a világi törvények szerint engedéllyel rendelkező párok számára nyújthat keretet a házasságkötésre.⁴⁹

A *lengyel alkotmány* megerősíti, hogy a házasság csak egy férfi és egy nő közötti kapcsolat lehet.⁵⁰ A homoszexuális párok tehát nem házasodhatnak és bejegyzett élettársi kapcsolatot sem köthetnek. A házasság megkötésére vagy az anyakönyvvezető, vagy egy arra illetékes lelkész előtt tett kölcsönös nyilatkozattal kerülhet sor (egyházi forma, amely a világi jogra nézve következményekkel jár – FGC 1. cikk, 2. cikk).

A *szerb* törvények szerint is csak egy férfi és egy nő köthet házasságot. A szerb alkotmány kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadon döntsön a házasság megkötéséről vagy felbontásáról, továbbá a szerb jog hangsúlyozza a férfiak és nők egyenlőségét a házasságok létrehozásában és felbontásában. Szerbiában tehát nincs olyan törvény, amely az azonos neműek párkapcsolatát (bejegyzett élettársi kapcsolat vagy házasság) szabályozza, nem létezik a nemüket megváltoztató személyek (transzszexuálisok) jogi státuszát szabályozó törvény sem. Az azonos neműek házasságáról (együttéléséről) szóló törvénytervezet előkészítése azonban már folyamatban van.⁵¹

Szlovákiában a Családjogi Törvény kifejezetten úgy határozza meg a házasságot, mint egy férfi és egy nő közötti kapcsolatot, amelynek célja a családalapítás és a gyermeknevelés. Az alkotmány szintén védi a házasságot és a családokat. A szlovák családjog nem ismeri el, és nem is védi sem az azonos neműek házasságát, sem pedig az együttélés más hagyományos formáit, amit mind az Alkotmánybíróság, mind pedig a Legfelsőbb Bíróság több döntésében is megerősített.⁵²

A jelenlegi szlovák jogszabályok *két házassági formát* különböztetnek meg attól függően, hogy a házastársak milyen szerv előtt tesznek kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatot. Mind a *polgári*, mind az *egyházi forma* (a bejegyzett egyház vagy a bejegyzett vallási társaság szerve előtt) esetén azonosak a házassággal kapcsolatos joghatások. A házasság formájának megválasztásához való jog a házastársak kizárólagos joga. Ezért, ha nem tudnak megállapodni a szóban forgó tényben, sem a bíróság, sem más illetékes hatóság nem döntheti el ezt a kérdést helyettük. Lehetőség van a házasság mindkét formájának választására is, de csak akkor, ha a házastársak az eredeti nyilatkozatot a hivatalos szerv előtt, azaz polgári formában teszik meg. Az ezt követő egyházi forma csak lelki rítust jelent az adott egyház belső szabályzata értelmében, és nincs más joghatása. Az illetékes hatóság előtti első, kölcsönösen megtett, egybehangzó nyilatkozatnak konstitutív hatása van. Amennyiben azonban a pár úgy dönt, hogy először egyházi testület előtt mondja ki a boldogító igent, a későbbi polgári házasságkötési ceremónia már nem lehetséges. A polgári és egyházi házasságkötés tekintetében megállapítható, hogy a jogrend a házasságot létrehozó joghatást – főszabály szerint – az első szertartásnak tulajdo-

⁴⁹ KRÁLÍČKOVÁ (2021): i. m., 83.

⁵⁰ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 18. cikk.

⁵¹ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 203.

⁵² GARAYOVÁ (2021): i. m., 238–239.

nítja, a második nem befolyásolja a házastársak státuszát. Az úgynevezett vegyes házasság (például egy katolikus személy és egy másik egyházban megkeresztelt személy házassága) azonban csak az egyházi hatóság előzetes engedélyével köthető meg.⁵³

Bár a *szlovén* családjog a „család” tág értelmezését kínálja, a házasságot egy férfi és egy nő közötti egységként határozza meg. Így az azonos nemű partnerek nem házasodhattak Szlovéniában sem. A házasságnak az Alkotmány értelmében a házastársak egyenlőségén kell alapulnia, és ennek tükröződnie kell a házastársak és közös gyermekeik közötti kapcsolatban is. Az azonos nemű személyek „*civil unióban*” vagy „*de facto civil unióban*” élhettek.⁵⁴ 2022 júliusában azonban a szlovén Alkotmánybíróság utasította a szlovén parlamentet olyan törvénymódosítás elfogadására, amely lehetővé teszi az azonos nemű párok számára a házasságkötést, és gyermekek közös örökbefogadását. Az Alkotmánybíróság hat hónapos határidőt adott az előírt törvénymódosításra. Ennek eredményeképpen a szlovén parlament 2022 októberében módosította a Családjogi Kódexet, és beiktatta az azonos nemű személyek házasságát és ezzel együtt az azonos nemű párok örökbefogadási lehetőségét is.⁵⁵

Ma Magyarországon a hatályos jogszabályok szerint párkapcsolatban élni *házasságban, bejegyzett élettársi kapcsolatban vagy de facto élettársi jogviszonyban* lehet. A házasság egy férfi és egy nő között, az anyakönyvvezető előtt együttesen és személyesen tett, kölcsönös, a házasságkötésre irányuló kifejezett nyilatkozattal létrejövő kötelék, amely a törvényben meghatározott személyi és vagyoni joghatásokkal jár.⁵⁶ Bár a házasság jogintézmény, mivel általa a családban megjelennek bizonyos vagyoni és személyi jogok és kötelezettségek, azonban a házasság egyben egy érzelmi-gazdasági közösség is.⁵⁷ Lábady Tamás hangsúlyozta, hogy a házasság mint jogintézmény alkotmányos védelme egyben erkölcsi értékekről, az államot kötelező etikai, továbbá konvencionális elvekről szól.⁵⁸ A házasság vonatkozásában a különműködés rögzítése – Schanda Balázs hivatkozása szerint – éppen a homoszexuális kapcsolatok emancipációjának visszahatása, mivel korábban

⁵³ GARAYOVÁ (2021): i. m., 243–244.

⁵⁴ KRALJIČ (2021): i. m., 261.

⁵⁵ <https://hu.euronews.com/2022/10/04/szloveniaban-matol-legalis-az-azonos-nemuek-hazassaga-es-adoptalhatnak-is-a-parok> (2023. 07. 17.).

⁵⁶ Bár az emberek jogai és méltósága nemüktől és nemi identitásuktól független. Ezzel szemben a biológiai különbség orvosi tény. Ezeket a különbségeket a jog sem hagyhatja figyelmen kívül. Sólyom László, az Alkotmánybíróság korábbi elnöke a 14/1995. (III. 13.) AB határozatban rámutatott: „*a férfi és nő egyenjogúságának addig van értelme, amíg a férfi és nő közötti természetes különbséget elismerjük, s erre figyelemmel valósul meg az egyenjogúság*”. Az Alaptörvény is amellel foglal állást, hogy a nemi különbségeknek a családban is komoly jelentőségük van. Ezt hangsúlyozza az Alaptörvény 9. módosítása, amely szerint „*az anya nő, az apa férfi*”, ami egyébként biológiai szempontból teljesen nyilvánvaló. Éppen ezért önálló normatív tartalommal ez a szakasz nem is rendelkezik, rögzítésére azért kerülhetett sor, mert a jogalkotó erősíteni kívánta az Alaptörvény értékvalasztását. CSINK (2022): i. m., 197.

⁵⁷ SCHANDA Balázs: Néhány alkotmányjogi megfontolás az apasággal kapcsolatban. A család, mint a társadalom alapja. *Iustum Aequum Salutare* 2022/3 [a továbbiakban: SCHANDA (2022/2)], 141.

⁵⁸ LÁBADY Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana* 2005/18–19, 74–77.

ez a szempont fel sem merült. A rendelkezés szerinte tényit rögzít, és nem a homofóbia megnyilvánulása.⁵⁹

Mindenképpen szólni kell azonban a Ptk. Kötelmi Jogi Könyvében szerződéses kapcsolatként szabályozott de facto élettársi viszonyról is,⁶⁰ amelynek létrejöttéhez nincs szükség – a házassághoz hasonló – hivatalos eljárásra, hiszen a fogalmi elemek megvalósulása az életközösség megkezdésével elegendő az élettársi jogviszony fennállásához.

2.2. A házasságon kívüli párkapcsolati formák védelme Közép-Európában

2.2.1. Az azonos nemű párok közötti párkapcsolatok jogilag elismert formái

Az azonos neműek közötti párkapcsolati formákra vonatkozó jogi megoldások Európában országonként eltérőek. Egyes jogrendszerekben, különösen a nyugat-európai országokban, megengedett az azonos nemű személyek közötti házasságkötés. Az azonos nemű személyek közötti viszony bejegyzett élettársi kapcsolatként történő deklarálása is gyakori. Erre a párkapcsolati formára jellemző alakiságok és fogalmi elemek sokszor hasonlóak a házasságra jellemző követelményekhez. Vannak azonban olyan jogosultságok, amelyek nem nyitottak az azonos nemű partnerek számára. A harmadik – esetleg jogilag is elismert – párkapcsolati forma a de facto élettársi kapcsolat, amely nem követeli meg a formások betartását. Nincs teljesen egységes jogi mechanizmus az azonos neműek közötti partnerségek védelmére, és a terminológia is országonként eltérő.

A cseh jogrendszerben a *bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény*⁶¹ a Polgári Törvénykönyv mellett önálló családjogi jogforrásként működik. A szabályozás több szempontból is nagyon hasonlít a magyarhoz. Egyrészt azért, mert a családjog Csehországban is beépült a Polgári Törvénykönyvbe, azonban a bejegyzett élettársi kapcsolatot külön törvény szabályozza. Másrészt pedig a bejegyzett élettársak jogállása a cseh rendszerben is hasonló a házastársakéhoz.⁶² Így például

⁵⁹ SCHANDA (2022/2): i. m., 141.

⁶⁰ A jogirodalomban megosztó kérdésként jelentkeznek a de facto élettársi kapcsolatok családként, családi jogviszonyként történő elfogadása. KRISTON Edit: Az élettársak megtétele az alkotmányjog és a polgári jog szempontjából. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica*, Tom. XXXIV, 2016, 226–239.; KRISTON Edit: A család fogalma a társadalmi innováció sűrűjében, különös tekintettel a jogi és szociológiai megközelítésre. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica*, Tom. XXXVI/2, 2018, 401–406.; KRISTON, Edit: Relationship Form in the Contemporary Hungary – in the Light of the European Trends. In: Králíčková, Zdeňka–Kornel, Martin–Valdhans, Jiří (eds.): *Days of Law 2018. Part one – Marriage for all? Acta Universitatis Brunensis Iuridicaeditio Scientia*, Masaryk University Press, Brno, 2019, 101–109.

⁶¹ Lásd a 115/2006. sz. törvényt (115/2006 Sb. Zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejl).

⁶² A Polgári Törvénykönyvben van egy különleges szabály, amely kimondja, hogy „[a]z első könyv, a harmadik könyv és a negyedik könyv rendelkezései a házasságról, valamint a házastársak jogairól és kötelezettségeiről analógia útján vonatkoznak a bejegyzett élettársi kapcsolatra, valamint a partnerek jogaira és kötelezettségeire”. A Polgári Törvénykönyv második könyvében szereplő családjogot szabályozó rendelkezés azonban nem vonatkozik a bejegyzett élettársakra, ami azt jelenti, hogy a házassági vagyoni jogi rendelkezések azonban nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra (lásd a CC 3020. §). Cseh Ptk., 89/2012 sb. Občanský Zákoník (Nový), vö. KRÁLÍČKOVÁ (2021), 91.

a bejegyzett élettársak körében is érvényesül a kölcsönös tartási kötelezettség, vagy az, hogy halál esetén a túlélő bejegyzett élettársnak ugyanolyan öröklési joga van, mint a házasságban élő férjnek vagy feleségnek. A bejegyzett élettársak azonban – a magyar szabályozáshoz hasonlóan – nem fogadhatnak örökbe közösen kiskorú gyermeket, és nem válhatnak közösen kiskorú gyermek nevelőszülőivé sem, mivel ez a jog csak a házaspárokat illeti meg.⁶³ 2016-ban viszont a *Cseh Köztársaság Alkotmánybírósága más ítélkezési gyakorlatot* vezetett be ezen a területen: hatályon kívül helyezte azt a hátrányos megkülönböztetést, amely megtiltotta az egyik partner számára, hogy bejegyzett élettársa gyermekét örökbe fogadja.⁶⁴ Mint ahogyan arról már szó volt, egy függőben lévő tervezet szintén támogatja a nemi szempontból semleges házasságokat. Ezzel párhuzamosan azonban létezik egy másik, függőben lévő tervezet is, amelynek célja viszont a hagyományos családmódel védelme.⁶⁵

Szlovéniában a bejegyzett élettársi kapcsolat két férfi vagy két nő életközössége, amelynek létrejötte, jogkövetkezményei és megszűnése a 2017-es Bejegyzett Élettársi Kapcsolatokról szóló törvényben van részletesen szabályozva. A bejegyzett „civil unió” mellett az azonos nemű személyek „*de facto civil unióban*” is lehetnek (hasonlóan a magyar bejegyzett élettársi kapcsolathoz, illetve *de facto* élettársi kapcsolathoz). Az utóbbi *de facto civil unió*nak – bizonyos kivételektől eltekintve – ugyanolyan jogkövetkezményei vannak, mint a civil uniónak.

A bejegyzett élettársakat megillető jogok tekintetében már három népszavazást tartottak Szlovéniában. Az első népszavazás abban döntött, hogy a bejegyzett élettársak számára is lehetővé váljon-e a humán reprodukciós eljárás. A szavazás a „nem” válasz mellett foglalt állást. A második népszavazás 2012-ben az egynemű párok örökbefogadásának engedélyezése körében volt, amely szintén negatív eredménnyel zárult. 2015-ben pedig a választók az azonos nemű személyek házasságkötését lehetővé tevő rendelkezések bevezetését szavazták le.⁶⁶ Ezen túlmenően azonban 2017 óta a bejegyzett élettársi kapcsolat nagyjából azonos jogkövetkezményekkel jár, mint a házasság.⁶⁷

Szerbiában egy 2021-es törvénytervezet részletesen szabályozta az azonos neműek párkapcsolatát, amelynek kétféle formáját részesíti védelemben a szerb jogrendszer. Az ilyen személyek az anyakönyvvezető előtt személyesen és együttesen, ünnepélyes keretek között kölcsönösen tett nyilatkozatot követően, az illetékes közigazgatási szerv regisztrálása alapján bejegyzett élettársként, vagy anélkül – azaz

⁶³ Ptk. 800. § és a Ptk. 964. §.

⁶⁴ Lásd az Alkotmánybíróság ítéletét a Cseh Köztársaságban. N.Pl. ÚS 7/15. Az Alkotmánybíróság diszkriminatívnak találta azt a rendelkezést, amelyik az egyik bejegyzett élettárs kiskorú gyermekének a másik bejegyzett élettárs általi örökbefogadását akadályozta. <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx> (csak csehül, 2023. 01. 15.). A döntés kapcsán megjelentek eltérő vélemények is.

⁶⁵ KRÁLÍČKOVÁ (2021): i. m., 80–82.

⁶⁶ KRÁLJIČ (2021): i. m., 261., 272.

⁶⁷ KOCIVNIK, Masa–NANIC, Sara–POPOVIC, Jelena–RAUB, Masa: *Bejegyzett élettársi kapcsolatok Szlovéniában*. <http://mfi.gov.hu/hu/esemenyek/hazassag-elettarsi-kapcsolat-es-azonos-nemuek-parkapcsolata-szloveniaban-horvatorszagban-es-szerbiaban/> (2023. 01. 15.).

de facto élettársként – élhetnek jogilag elismert párkapcsolati formában.⁶⁸ Ez utóbbi együttélés csak akkor jár azonban joghatással, ha az élettársi kapcsolatnak egyéb-ként nincs akadálya, és az már legalább három éve fennáll.⁶⁹ Az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatát egyoldalú kérelem (kereset) alapján bírósági eljárásban, vagy kivételesen – a felek közös megegyezése (egyezsége) alapján – az anyakönyvvezető előtt lehet megszüntetni.⁷⁰ Az azonos nemű felek bejegyzett élettársi kapcsolatának személyi és vagyoni joghatásai nagyon hasonlóak a házasság esetén érvényesülő joghatásokhoz. A magyar szabályozással ellentétben az azonos nemű személyek a bejegyzett élettársi kapcsolatuk megkötésekor névválasztási joggal is rendelkeznek: megállapodhatnak a jövőben viselendő vezetéknevükben. A vagyoni joghatások értelmében a partnerek tekintetében ugyanúgy értelmezhető a különvagyon és a közös vagyon, mint a házastársak és a nem házasságban élő heteroszexuális de facto élettársak esetében.⁷¹ A törvénytervezet meghatározza az élettársak partnerük gyermekével kapcsolatos jogait és kötelezettségeit is. Az azonos nemű élettárs gondoskodni köteles élettársa kiskorú gyermekéről, amennyiben nincsenek tartásra kötelezhető más rokonai. Ez a tartási kötelezettség a tervezet szerint akkor is fennmarad, ha az élettársi kapcsolat fennállása alatt a szülő élettárs elhalálozik, a bejegyzett élettársi kapcsolat felbontásával (érvénytelenítésével) azonban megszűnik.⁷² A bejegyzett élettársi kapcsolatban élő azonos nemű partner ugyanolyan öröklési jogosultsággal rendelkezik a törvénytervezet javaslata alapján, mint a házastárs. A *de facto* élettársi kapcsolatban élő azonos nemű partner azonban – hasonlóan a de facto élettársi kapcsolatban élő különnemű élettársához – nem rendelkezik majd öröklési joggal.⁷³

A törvénytervezet deklarálná azt is, hogy az azonos nemű bejegyzett élettársak az egészségügyben, az adójogban, a szociális jogban, a munkajogban, az állampolgárság megszerzése körében, az egészségbiztosítás területén stb. a házastársakkal azonos jogállással rendelkezzenek.⁷⁴ Az azonos nemű személyek közötti *de facto* élettársi kapcsolatokban a személyes jogviszonyok, a gyermekek és a vagyoni jogok tekintetében ugyanazok a joghatások érvényesülnének, mint az azonos nemű felek bejegyzett élettársi kapcsolataiban.⁷⁵ A nyugdíj-jogosultság, a társadalombiztosítás, az egészségbiztosítás és a munkajogi kérdések területén azonban a joghatások a két ellenkező nemű személy de facto élettársi kapcsolata esetén szabályozott joghatásokkal egyeznének meg.⁷⁶ Bár a hatályos jogszabályok és a törvénytervezet sem teszi lehetővé az azonos nemű párok számára humán reprodukciós eljárás közös igénybevetését, azonban a gyakorlatban az azonos nemű élettársi kapcsolatban élő nő számára mégis lehetséges lehet orvosbiológiai eljárások igénybevétele,

⁶⁸ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 206.

⁶⁹ 2021-es törvénytervezet 2. cikk, 8. cikk, 66. cikk, vö. KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 206.

⁷⁰ 2021-es törvénytervezet 26. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 206.

⁷¹ 2021-es törvénytervezet 38. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 206.

⁷² 2021-es törvénytervezet 36. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 207.

⁷³ 2021-es törvénytervezet 47. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 207.

⁷⁴ 2021-es törvénytervezet 48–55. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 207.

⁷⁵ 2021-es törvénytervezet 67. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 207.

⁷⁶ 2021-es törvénytervezet 68. cikk, KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 207.

ha azt állítja, hogy egyedül él. Az azonos nemű férfiakkal nincs lehetőségük szülővé válni Szerbiában.⁷⁷

A szlovák családjog lényegében nagyon hagyományos, nem ismeri el az azonos neműek házasságát vagy a nem hagyományos együttélési formákat. Nem határozza meg vagy védi az együttélést sem (az élettársak nemétől függetlenül).⁷⁸ A szlovák bírói gyakorlat megerősítette azokat az alapelveket, amelyek tiltják az azonos neműek házasságát és bejegyzett élettársi kapcsolatát is.⁷⁹ A homoszexuális párok azonban kapcsolatuk legalizálását folyamatosan követelik. Ezt bizonyítja, hogy Szlovákiában 1997-ben, 2000-ben, 2012-ben és 2018-ban, eddig összesen négyszer készítették el a bejegyzett élettársi kapcsolat elismeréséről szóló törvényjavaslatokat, de végül mindegyiket elutasították. Úgy tűnik azonban, hogy a szlovák társadalom nem áll készen erre, annak ellenére, hogy a hagyományos házasság mellett az élettársi kapcsolatban élő párok száma is növekszik, és ez nem csak az azonos neműek közötti kapcsolatokra igaz.⁸⁰

A lengyel jog hasonló a szlovák joghoz, mivel a homoszexuális párok nem házasodhatnak és nem köthetnek bejegyzett élettársi kapcsolatot sem. A hosszabb ideje kapcsolatban élő homoszexuálisokat az irodalom *partnerségnek* (például együttélésnek) nevezi. Lengyelországban jogalkotási lépéseket tettek az ilyen kapcsolatok legitímálására.⁸¹ A homoszexuális személyek együttműködését szabályozó törvényjavaslatok célja az volt, hogy megváltoztassák és véglegesítsék kapcsolatuk házassági státuszát, azaz hogy az azonos nemű pároknak a lengyel családjogban házaspári státuszt biztosítsanak. A doktrínában az azonos neműek közötti kapcsolatok intézményesítésének gondolatán és az azok rosszallását ért nyílt kritikákon kívül találunk egy kompromisszumos megoldást is, amely hasonlít a Franciaországban működő társadalmi szolidaritási paktumról szóló törvényhez (PACS), és amely a bejegyzett élettársi kapcsolat nyilvántartásba vételét és a gazdasági kérdések (adózás, kölcsönök, öröklés, bérlet) szabályozását szorgalmazza. A tervezett modell nem igényelné a Lengyel Köztársaság alkotmányának módosítását, amelyben a házasságot egy férfi és egy nő egyesüléseként határozták meg, mivel az azonos neműek közötti kapcsolat nem lenne házasság.⁸² Sok ponton az azonos neműek párkapcsolatának jogi státusza hasonlítana az élettársak jogállására. Csakúgy, mint ők, *igénybe vehetnék a szociális jóléti juttatásokat*, élhetnének a lakást bérlelő elhunyt élettárs jogaival, és gyakorolhatnák azt a jogot, hogy megtagadják a vallomástételt

⁷⁷ A Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet által koordinált Közép-európai Professzori Hálózat 2021 keretében az Európai Tanulmányok Intézetében (Belgrád) 2021. május 17. napján megrendezett konferenciáról készült összefoglaló. <http://mfi.gov.hu/hu/esemenyek/az-azonos-nemuek-elettarsi-kapcsolatainak-csaladjogi-kovetkezmenyei/> (2022. 05. 27.).

⁷⁸ GARAYOVÁ, Lilla: *Cohabitation in the Slovak Republic: Myth or Reality?* In: *Cofola 2021: Conference for Young Lawyers*. Brno, Masarykova Univerzita, 2021, 10–23. <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola/2021/cofola2021-2.pdf> (DOI 10.5817/CZ.MUNI.P210-9981-2021-1.).

⁷⁹ GARAYOVÁ (2021): i. m., 245.

⁸⁰ GARAYOVÁ (2021): i. m., 245.

⁸¹ Legitimáció és nem legalizálás, mivel a homoszexualitás soha nem volt illegális Lengyelországban, és (ami Európában egyedülálló) a homoszexuális cselekményeket sem büntették. ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 177.

⁸² ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 178.

az eljárásban részt vevő felekhez közel álló személyekként.⁸³ Másrészt azonban a partnert, akárcsak az élettársat, nem illetné meg lakáshasználati jog és a vagyona és a házassági rendszerekre vonatkozó rendelkezések sem vonatkoznának rájuk.⁸⁴ A törvény rendelkezései szerint nem válnának egymás (törvényes) örökösévé, de bárkit megjelölhetnek örökösükként. A partnerek a tervezet értelmében sem fogadhatnának örökbe közösen gyermekeket. Az egészségügyi jog szerint azonban a homoszexuális személyek ugyanolyan jogállással rendelkeznének, mint a házastársak, mind az egészségi állapotukra vonatkozó tájékoztatáshoz való jog, mind a kórházi látogatások tekintetében.⁸⁵

Horvátországban az erről szóló törvény az azonos neműek közötti partnerséget „élettársi kapcsolatnak” nevezi. 1998-ban a Horvát Köztársaság első alkalommal szabályozta az azonos neműek együttélésének bizonyos családjogi hatásait az azonos neműek együttéléséről szóló törvénnyel, és a heteroszexuális nem házassági együttélés mintájára elismerte a homoszexuális partnereknek az együttélésük fenntartásához és kölcsönös vagyoni jogkövetkezmények alkalmazásához való jogát.⁸⁶ 2014-ben pedig már kétféle élettársi kapcsolatot szabályozott a törvény: a *regisztrált (bejegyzett) partnerségeket*, amelyek az erről szóló nyilvántartásban szerepelnek, és az *informális életközösségeket* a házasságon kívüli élettársi kapcsolatok jogi rendszeréhez hasonlóan. Ez utóbbiba tartozik két azonos nemű személy családi életközössége anélkül, hogy az illetékes hatóság előtt élettársi kapcsolatba léptek volna egymással, ha az életközösség legalább három évig tart, és a kezdetektől megfelel az előírt érvényességi feltételeknek. Ez utóbbi létezését ugyanúgy kell bizonyítani, mint a házasságon kívüli élettársi kapcsolatot.⁸⁷

A regisztrált élettársi kapcsolat megkötésének feltételeinél a házasságra vonatkozó szabályokat vették alapul azzal, hogy a kiskorúak nem létesíthetnek azonos nemű személlyel regisztrált élettársi kapcsolatot, és hogy a kapcsolat kialakításának illetékes hatósága csak az anyakönyvvezető lehet (nincs lehetőség vallási szertartásra).⁸⁸ Egyebekben ugyanazok a joghatások, mint a házasság esetében (például tartási jogok és kötelezettségek, törvényes öröklés, szociális jogok). Amennyiben az élettársi kapcsolatban élő egyik partnernek saját gyermeke van, lehetőség van arra, hogy a másik élettárs jogosult legyen szülői jogok gyakorlására. A bíróság úgy is dönthet, hogy az élettárs a szülőkkel együtt vagy ahelyett gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, vagy annak egyes elemeit. Ez a megoldás azonban ellentmond a 2015-ös Családjogi Törvénynek, amely szerint csak a szülők gyakorolhatják a szülői felügyeleti jogot, mivel a regisztrált partnerséget szabályozó törvény lehetőséget ad arra, hogy három személy (a gyermek szülei és az egyik szülő élettársa) gyakorolja azt a gyermek felett. A jogszabály arra is lehetőséget ad, hogy a bejegyzett élettárs a gyámja legyen az időközben elhunyt bejegyzett élettársa gyermekének. A partner

⁸³ TC 2011. szeptember 28-i ítélet. III. CZP 65/12. Nowicki, 2011.

⁸⁴ FGC 31–54. cikk.

⁸⁵ ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 178–179.

⁸⁶ Az azonos neműek élettársi kapcsolatáról szóló törvény, *Hivatalos Közlöny* 116/2003. (Zakon o istospolnim zajednicama, NN 116/2003.).

⁸⁷ Lásd ugyanott.

⁸⁸ KORAĆ GRAOVAC (2021): i. m., 62.

gyám azonban nem kerülhet be szülőként a gyermek születési nyilvántartásába, de a gyermek gyámjaként igen széles körű jogosítványokkal rendelkezik. A regisztrált élettársak azonban a Családjogi Törvény értelmében nem jogosultak közösen örökbe fogadni gyermeket, és nem lehetnek a humán reprodukciós eljárások közös vagy egyéni kedvezményezettjei sem. Ebben a tekintetben azonban folyamatos alkotmánybírói eljárásokra lehet számítani.⁸⁹

Magyarországon először *A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvény* (a továbbiakban: Bét. I.) szabályozta az azonos nemű személyek párkapcsolatát, amely 2009. január 1-jén lépett volna hatályba. A Bét. I. a bejegyzett élettársi kapcsolatot családjogi jogintézményként ismerte el, és csak a házasságtól eltérő szabályokra utalt külön. A Bét. I. minden nagykorú személy számára lehetővé tette volna, hogy nemétől és szexuális irányultságától függetlenül bejegyzett élettársi kapcsolatot létesíthessen. Azaz az azonos nemű és a különemű személyek számára egyaránt alternatíva lehetett volna ez a jogintézmény. Az Alkotmánybíróság 2008. december 15-én kihirdetett 154/2008. (XII. 17.) AB határozata (továbbiakban: AB határozat) azonban alkotmányellenességet állapított meg és a Bét. I.-ben foglaltakat a határozat közzétételének napjával megsemmisítette. Így a Bét. I. soha nem lépett hatályba.

Az AB határozat szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása azonos nemű személyek számára nem alkotmányellenes. A határozat rögzíti, hogy *„az azonos nemű személyek számára azonban, akik az Alkotmány alapján házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak az Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja”*.⁹⁰

Az Alkotmánybíróság döntéseiből következően az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatát a házassággal azonos módon kellett szabályozni, a szabályozásban eltérések csak ott voltak megengedettek, ahol ezen eltérések az azonos neműek közti párkapcsolatok természetéből következnek. Ennek az alapelvnek egy olyan szabályozási forma felelt meg a legjobban, amely a jogrendszerben koherenciát teremtve, a házasságra vonatkozó szabályokat általános érvennyel rendeli alkalmazni. A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat jogkövetkezéseiben csak ott lehetett különbséget tenni, ahol ennek alkotmányos indoka volt.⁹¹

Az alkotmánybírói döntés után és alapján született meg *„A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának meg-*

⁸⁹ KORÁC GRAOVAC (2021): i. m., 63.

⁹⁰ Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a különemű párok esetében a házasság vagy az élettársi kapcsolat szabad választás kérdése, addig az azonos neműek jogi lehetőség hiányában nem dönthetnek úgy, hogy a házasság kötelékébe lépnek az élettársi viszony helyett. Éppen ezért az azonos neműek tartós párkapcsolata számára az elismerés és a védelem igénye – mivel ők házasságra nem léphetnek – az emberi méltósághoz való jogból [Alkotmány 54. § (1) bekezdés], és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezethető. 154/2008. (XII. 17.) AB határozat indokolása. ABH 2008, 1203.

⁹¹ A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény általános indokolása.

könnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról” szóló 2009. évi XXIX. törvény (továbbiakban: Bét. II.), amely jelenleg is hatályban van.

Az új Ptk. Bizottsági Javaslata – a külön törvényt nem érintve – a Családjogi Könyvben a bejegyzett élettársi kapcsolat létrejöttének, megszűnésének és családjogi következményeinek legfontosabb szabályait rögzítette, míg a tényleges együttélésen alapuló, de facto élettársi kapcsolat fogalmát (létrejöttét és megszűnését), annak nyilvántartását és jogkövetkezményeit (együttműködési és támogatási kötelezettség a kapcsolat fennállása alatt, annak megszűnése esetén legalább tízéves kapcsolat vagy egyéves kapcsolat és közös gyermek esetén tartási és lakáshasználati jog, közszereményen alapuló vagyoni rendszer), ezt követően külön részben helyezte el. A Kormány a törvényjavaslatot a Bizottsági Javaslattal egyezően terjesztette az Országgyűlés elé.⁹²

Mindezekhez képest a Ptk. – módosító indítványok nyomán elfogadott – törvényszövege meglepő, és Kőrös András véleményével egyetértve *nem kellően átgondolt változásokat hozott*.⁹³ A bejegyzett élettársi kapcsolat teljesen kikerült a magánjogi viszonyok egységes szabályozására hivatott Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéből, olyan szinten, hogy azt a törvény rendelkezései a „hozzátartozó” fogalomkörben⁹⁴ és a házassági akadályok között sem említik, egyedül a tényleges élettársi kapcsolat fennállását kizáró körülmények között szerepel, ha az egyik élettársnak mással bejegyzett élettársi életközössége áll fenn.⁹⁵ Ez a megoldás azonban semmiképpen nem jelenti, hogy a bejegyzett élettársak kiestek volna a Ptk. védelmi zónájából: változatlanul hatályban van ugyanis a Bét. II. 3. §-ának (1) bekezdése, amely általános utalásként tartalmazza, hogy a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra, a házastársra vagy a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra, illetve kapcsolatra – a törvényben rögzített kivételekkel – alkalmazni kell. A bejegyzett élettársakat egymással szemben megilletik mindazok a jogok és kötelezettségek, amelyeket a Ptk. a személyi és a vagyoni jogok és kötelezettségek körében a házassághoz fűz (a Családjogi Könyv alapján a hűség, kölcsönös együttműködési és támogatási kötelezettség, tartás, közös vagyonszerzés, lakáshasználat, az Öröklési Jogi Könyv alapján a házastárséval azonos törvényes örökös státusz). Ezzel a Ptk. – *akarva-akaratlanul – a bejegyzett élettársi kapcsolat háttérjogát képezi*.⁹⁶ Bejegyzett élettársi kapcsolatra két olyan azonos nemű személy léphet, akik mindketten betöltötték a 18. életévüket, és személyesen és kölcsönösen kijelentik az anyakönyvvezető előtt, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatra kívánnak lépni. A definíció elemei majdhogynem teljes egészében megegyeznek a házasságkötés kellékeivel, viszont bejegyzett élettársi kapcsolatot csakis 18. életévüket betöltő személyek köthetnek, a 16. évüket betöltött személyek

⁹² T/7971. törvényjavaslat.

⁹³ Az élettársi kapcsolat szabályozásában az új Ptk. módosító indítványok alapján történt átirását kritikai élelemzi: VÉKás Lajos: Bírálát és jobbító észrevételek az új Polgári Törvénykönyv kapcsán (zároszavazás előtt). *Magyar Jog* 2013/1, 1–7.

⁹⁴ Ptk. 8:1. § 1.2. pont.

⁹⁵ Ptk. 6:514. § (1) bek.

⁹⁶ KÖRÖS András: Az új Ptk. Családjogi Könyve – a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése. Első rész: Alapelvek, Házasság, Élettársi kapcsolat. *Családi Jog* 2013/3, 7.

esetén a gyámhatóság sem adhat engedélyt a kapcsolat létesítésére. Megtévesztő és nem egyértelmű a jogszabályi megfogalmazás, hiszen ebből az derül ki, hogy csak a kiskorú személy részére nem engedélyezhető a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése. Nem ad egyértelmű választ arra, hogy mi van a korábbi házasságkötésére tekintettel nagykorúvá vált 18 év alatti személyekkel.⁹⁷ A *bejegyzett élettársi kapcsolat* tehát az azonos nemű személyek családjogi jogviszonynak minősül és a személyi állapotot (statust) is érintő párkapcsolati formája, amely a különböző nemű személyek házasságával lényegében azonos jellemzőkkel bír.⁹⁸ A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnése feloldja a bejegyzett élettársi kapcsolat megkötésével keletkezett joghatásokat. A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnik az egyik bejegyzett élettárs halálával, bírósági felbontással vagy közjegyző általi megszüntetéssel.⁹⁹ A bejegyzett élettársi kapcsolatot a felek *közös megegyezése* alapján a közjegyző nemperes eljárásban szünteti meg. A bejegyzett élettársi kapcsolat *közjegyző általi megszüntetésének akkor van helye*, ha azt a bejegyzett élettársak *befolyásmentesen, közösen kérik*, egyik bejegyzett élettársnak *szincs olyan gyermeke*, akinek tartására a bejegyzett élettársak közösen kötelezettek, és a bejegyzett élettársak az őket egymással szemben terhelő, jogszabályon alapuló *tartás, a közös lakás használata*, valamint – az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével – a bejegyzett élettársi közös vagyon megosztása kérdésében közjegyzői okiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba foglaltan *megegyeztek*. A közokirat elkészítésére az a közjegyző is jogosult, aki a bejegyzett élettársi kapcsolatot nemperes eljárásban megszünteti.¹⁰⁰

2.2.2. A de facto partnerek jogi védelme Közép-Európában

A magyar családjog szerint a de facto partnerek házasságon kívüli élettársi kapcsolatban élnek együtt érzelmi és gazdasági közösségben, egy háztartásban. A de facto partnerségek hasonló formája más közép-európai országban is megtalálható. A *szlovák* családjog azonban nem ismeri el a házasságon kívüli együttélés formáit, következésképpen nem védi az együttélést sem.

A *cseh* Polgári Törvénykönyv a házasság által létrejött családokat védi. Így a *cseh* Ptk.-ban nincsenek olyan szabályok, amelyek az élettársak közötti kölcsönös jogokat és kötelezettségeket határoznának meg vagy részleteznének. Így például nincs kölcsönös kötelezettség egymás támogatására, nincs tulajdonközösség az élettársak között és nem alkalmazhatók a családi ház, otthon és közös háztartás védelmére megfogalmazott rendelkezések. Nem érvényesül továbbá a házastársak esetén előírt kölcsönös tartási kötelezettség sem. Sajnos nem túl gyakran kötnek a de facto élettársak vagyoni jogi szerződést, ami az úgynevezett gyengébb fél számára sok problémát okoz a kapcsolat felbomlásakor.¹⁰¹

⁹⁷ HEGEDŰS Andrea: Életkorokat érintő dilemmák a nagykorúság mezsgyéjén. I. Rész: A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat. *Családi Jog* 2017/2, 19–23.

⁹⁸ CSŰRI Éva: A bejegyzett élettársi kapcsolat és az élettársi viszony igazolása. *Ügyvédek Lapja* 2010/4, 13.

⁹⁹ Bét. II. 4. §.

¹⁰⁰ Lásd részletesebben az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 36/A. §–36/D. §§.

¹⁰¹ KRÁLÍČKOVÁ (2021): i. m., 92–93.

Horvátországban 1978-ban vezették be először családjogi fogalomként a házasságon kívüli együttélést, ami 1990-ben alkotmányos kategóriává vált. A horvát Családjogi Törvény szerint a házasságon kívüli együttélés (élettársi kapcsolat) „*egy nem házas nő és egy nem házas férfi együttélése, amely vagy legalább három évig tart, vagy rövidebb ideig tart, de a kapcsolatból legalább egy közös gyermek született, vagy a házasság megkötésével folytatódott*”. A házasságon kívüli együttélés Horvátországban olyan személyi és vagyoni joghatásokat eredményez, mint a házastársi együttélés, és arra a Családjogi Törvénynek a házastársak személyes és vagyoni kapcsolataira vonatkozó rendelkezései *értelemszerűen* alkalmazandók.¹⁰²

A szerb jog egy férfi és egy nő házasságon kívüli együttélését *de facto élettársi kapcsolatnak* tekinti, amit nem lehet regisztrálni. Éppen ezért a gyakorlatban nehézségekbe ütközhet a házasságon kívüli együttélés fennállásának bizonyítása. A heteroszexuális *de facto* élettársi kapcsolatot a szerb Családjogi Törvény szabályozza, amely szerint a házasságon kívüli együttélésnek csak akkor van következménye, ha annak törvényi feltételei teljesülnek. Ezek egyrészt a házassági akadályok (például meglévő házasság, kiskorúság, rokonság, örökbefogadási kapcsolat, szabad akarat hiánya, gyámság) hiánya, másrészt az, hogy a házasságon kívüli együttélésnek tartós kapcsolatnak kell lennie. Amennyiben a házasságon kívüli együttélés a létrejöttének az időpontjában nem felel meg ezeknek a követelményeknek, a bíróságnak a felek tulajdonszerzésére a klasszikus polgári jogi normákat kell alkalmaznia.¹⁰³ Amennyiben azonban az akadályok később megszűnnek, a házasságon kívüli együttélés törvényessé válik.

Szerbiában a házasság és a házasságon kívüli együttélés törvényes rendszere ugyanaz: a közösségi tulajdon rendszere. Fontos családvédelmi szabály, hogy a gyermeknek és a szülői felügyeleti jogokat gyakorló szülőnek a másik szülő tulajdonában lévő lakás használatához való joga (*habitatio*) egzisztenciális védelmet jelent, amelyet kifejezetten a gyermekek, de a szülői felügyeleti jogokat gyakorló szülők védelmére szántak. A lakáshasználat a házastársak és az élettársak számára is elérhető a házasságon kívüli együttélésben, amennyiben a gyermek és a szülői felügyeleti jogokat gyakorló szülőnek nincs saját tulajdonú lakása. A lakáshasználati jog addig tart, amíg a gyermek felnőtté nem válik.¹⁰⁴

A tartáshoz való jog a házasság és a házasságon kívüli együttélés másik joghatása.¹⁰⁵ A tartást a tartásra jogosult szükségleteivel és a tartásra kötelezett teljesítőképességével összhangban kell meghatározni.¹⁰⁶ A házasság és a házasságon kívüli együttélés közötti fő jogi különbség az, hogy az élettársak között *nincs törvényes öröklési jog*, azonban lehetőség van végrendelet készítésére és a partner örökös-ként való megjelölésére.¹⁰⁷

¹⁰² 2015. évi Családjogi Törvény 11. cikk, (1)–(2) bek.

¹⁰³ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 203.

¹⁰⁴ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 204.

¹⁰⁵ Szerb Családjogi Törvény 151–152. cikk

¹⁰⁶ Szerb Családjogi Törvény 160–167. cikk

¹⁰⁷ KOVAČEK STANIĆ (2021): i. m., 205.

A *lengyel jogrendszerben* az együttélés egy férfira és egy nőre utal, akik stabil kapcsolatban élnek együtt. A legújabb szakirodalomban az együttélést néha élettársi kapcsolatnak is nevezik. Mivel informális kapcsolatról van szó, azt nem kell regisztrálni. Az együttélés nem teremt formális alapot a partner lakásának és tulajdonának használatához, hasonlóképpen a házassági vagyoni jogi rendszerekre vonatkozó rendelkezések sem vonatkoznak az élettársakra. A lengyel jog szerint az élettársak közös szülői felügyeleti joggal rendelkeznek gyermekeik felett, és szülői jogaik többnyire megegyeznek a házasság szülői jogaival. Az élettársak azonban nem fogadhatnak örökbe közösen gyermekeket. A gyakorlatban a partner gyermekének örökbefogadása sem lehetséges, mivel ez a gyermek és a szülő közötti jogviszony megszűnéséhez vezetne. Nincs apasági vételelem sem arra vonatkozóan, hogy az élettárs anyja által szült gyermek az élettárs gyermeke. A gyermeki státuszt az apaság elismerése határozza meg, amelyet a gyermek anyja megerősít.¹⁰⁸ A lakás bérelőjeként élő élettárs halála esetén élettársa a bérleti jogviszonyba belép, mint a bérelővel ténylegesen együtt élő személy.¹⁰⁹ Az élettársak nem örökölnek a törvény által.¹¹⁰ A büntetőjogi, polgári, közigazgatási eljárásokban az élettársak rokoni jogállással rendelkeznek, ami feljogosítja őket a vallomástétel megtagadására (például egy partner/partner elleni büntetőperben).¹¹¹

A magyar családjog sokáig a házasságot tekintette a család alapjának. A társadalmi változások azonban szükségessé tették, hogy jogi védelmet nyújtsanak a társadalmi együttélés más formái számára is. Az együttélés olyan társadalmi irányzat volt, amelyet a magyar jogszabályok már nem hagyhattak figyelmen kívül. Magyarországon a de facto partnerségek jogi szabályozása valóban különleges. Az élettársi kapcsolat két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy között jön létre, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással egyenes ági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban.¹¹² Nem feltétel a partnerek különműködése, így de facto élettársi kapcsolat akár *azonos neműek* között is megállapítható.

A magyar jog kettős szabályozási rendszert kínál a de facto élettársi kapcsolatokra. A kapcsolatnak egyrészt lehetnek családjogi joghatásai, amelyek részletelesen a Ptk. Családjogi Könyvében lettek szabályozva. A de facto élettársi jogviszony fogalmának és vagyoni jogi joghatásainak meghatározása azonban a Ptk. Kötelmi Jogi Könyvébe került. A de facto élettársi kapcsolatnak csak akkor van családjogi joghatása, ha az életközösség legalább egy évig fennállt, és az élettársaknak közös gyermekük született. Éppen ezért amennyiben azonos nemű személyek élnek de facto együttélésben, akkor ennek a kapcsolatnak nincs családjogi hatása, mert ezeknek az élettársaknak nem lehet közös gyermekük ebből a kapcsolatból. A csa-

¹⁰⁸ ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 176.

¹⁰⁹ Lengyel Ptk. 691. cikk 1. §.

¹¹⁰ Lengyel Ptk. 931–941. cikk és a Lengyel Ptk. 966. cikk.

¹¹¹ ANDRZEJEWSKI (2021): i. m., 177.

¹¹² Ptk. 6:514. §.

ládjogi joghatás pedig egyrészt az élettársi tartás, másrészt pedig az élettársi lakás-használati jog biztosítása lehet.

Az ide vonatkozó speciális szabályok kidolgozását az ebbe szükségessé, hogy az élettársak közös lakása az esetek többségében szintén a család otthonát jelenti, aminek a megmaradása a családi élet és a gyermekek felnevelésének meghatározó feltétele.¹¹³ Mindezekből kitűnik, hogy a kötelmi jogi és a családjogi joghatások sincsenek következetesen szétválasztva, hanem azok összefonódnak, mint ahogy a valóságban sincs kétféle – szerződéses vagy családjogi – élettársi kapcsolat sem. A közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben való együttélés házasság nélkül is családi kapcsolatot teremt, aminek semmi köze sincs a polgári jogi társasági szerződés jellemzőihez.¹¹⁴

Az élettársi kapcsolat népszerűségének fő oka, hogy hivatalos nyilatkozattétel nélkül, a jogszabályban foglalt és a bírói gyakorlat által tökéletesített fogalmi elemeket teljesítő együttélés alapján létrejön az élettársi viszony, és fűződnek hozzá a törvényben meghatározott joghatások. Komoly hátránya viszont, hogy sokszor évekig tartó és gyakran megoldhatatlan bizonyítási problémákat vet fel, amelyek megelőzésére szolgál az élettársi kapcsolat közjegyző általi regisztrálása és az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába tartó bejegyzése. Ez a bejegyzés azonban deklaratív hatályú, azaz nem a nyilatkozat keletkezteti a de facto élettársi kapcsolatot.¹¹⁵

Az élettársak erős védelmet élveznek Szlovéniában, ahol családi és jogi ügyekben is ugyanolyan jogokat élveznek, mint a házastársak. Az alkotmányt követve az új Családjogi Törvénykönyv a következőképpen határozza meg az együttélést: *„A házasságon kívüli egyesülés egy hosszú távú életközösség egy férfi és egy nő között, akik nem voltak házasok, és nincs ok arra, hogy a köztük lévő házasság érvénytelen legyen. Az ilyen életközösség ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel jár a jelen Kódex értelmében, mintha házasok lettek volna.”*

2.3. A házasságban és azon kívül született gyermekek jogállása

A gyermekek minden közép-európai országban ugyanolyan jogállást élveznek, függetlenül attól, hogy házasságban vagy házasságon kívül születtek-e. Egyes országok belső szabályozása kifejezetten kimondja ezt. A szlovén alkotmány tiltja a születésen alapuló megkülönböztetést, és előírja, hogy a házasságon kívül született gyermekek ugyanolyan jogokkal rendelkezzenek, mint a házasságban születettek. *Szerbiában* a házasságon kívül született gyermek státusza nem függ attól, hogy

¹¹³ SÁPI, Edit: Family Protection Under Public and Private Law in Hungary. In: Barzó, Tímea–Lenkovic, Barnabás (eds.): *Family Protection From a Legal Perspective. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law and Central European Academic (CEA) Publishing, Budapest–Miskolc, 2021, 121–122.

¹¹⁴ KÖRÖS András: Utak és útvesztők – a Ptk. Családjogi Könyvének egyes jogalkalmazási kérdései. *Magyar Jog* 2023/3, 133.

¹¹⁵ CSINK Lóránt: „Házasság és család.” In: Jakab András–Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András). <http://ijoten.hu/szocikk/hazassag-es-csalad> (2018), [15]–[16].

a gyermek házasságon kívüli együttélésben született-e, vagy hogy a házasságon kívüli együttélés soha nem létezett. A magyar jogrendszerben az apaság véelmei egységesek, ami azt jelenti, hogy ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel járnak, függetlenül attól, hogy a gyermek házasságban vagy házasságon kívül született-e. A házasságon kívül született gyermekeket tehát nem lehet hátrányos megkülönböztetésben részesíteni, a gyermek szüleinek jogai és kötelességei egyenlők. A cseh jogrendben sem a személyes, sem a vagyoni szférában *nincs különbség a gyermekek között*.¹¹⁶ Az élettársak közös felügyeleti joggal rendelkeznek a gyermek felett *Lengyelországban*, és szülői jogaik általában nem különböznek a házasság szülők jogaitól.

3. Következtetés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a családok és a házasság hasonló alkotmányos és magánjogi védelmet élveznek a vizsgált közép-európai országokban, jóllehet jól körülhatárolt „család” fogalom csak Magyarországon és Szlovéniában található.

További hasonló jellemző, hogy házasságot minden vizsgált közép-európai országban csak egy férfi és egy nő köthet, azonos (konzervatív) hagyományok alapján, a nemi szempontból semleges házasságot pedig nem fogadják el. A vizsgált országjelentések alapján egyértelműen megállapítható, hogy az azonos neműek házassága a nyugat-európai országokban gyakoribb. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a vizsgált országokban az azonos nemű párok ne élhetnének együtt jogilag védett és elismert élettársi formában: ez jellemzően a bejegyzett élettársi kapcsolat, amely kapcsán például Szlovéniában és Magyarországon már szinte ugyanazokkal a jogokkal rendelkeznek az érintett bejegyzett élettársak, mintha házasságban élnek. Kivételt jelent ez alól ezekben az országokban az, hogy sehol sem megengedett a közös gyermek örökbefogadása, vagy a humán reprodukciós eljárás az ilyen kapcsolatban.

Az úgynevezett de facto élettársi kapcsolat mindenhol ismert, de eltérő védelmi szintekkel és jogi hátterekkel rendelkezik, mert vannak országok, ahol a de facto élettársi kapcsolatban nincs jogi szabályozás, például Szlovákiában, míg más országokban az élettársi kapcsolatban élők ugyanolyan védelmet élveznek, mint a házaspárok, például Szlovéniában. Ezen túlmenően egyes jogrendszerekben a de facto élettársak fogalmát, fogalmi elemeit, személyi és vagyoni viszonyait részletesen rögzítik, míg máshol jogi helyzetük teljesen eltér a házastársaktól és a bejegyzett élettársaktól. Például Magyarországon és Lengyelországban.

Egy biztos: a közép-európai országokban a családok és a különböző párkapcsolatokban élők jogi védelme minden országban azonos konzervatív elveken és keresztény hagyományokon alapul, különös tekintettel a házasságra. A házasság azonban csak kölcsönös szolidaritáson, továbbá egy férfi és egy nő életközösségén, kölcsönös ígéletén és tiszteletén alapulhat.

¹¹⁶ KRÁLÍČKOVÁ (2021): i. m., 92–93.

Természetesen nem szabad elfelejteni, hogy az idők, az emberi igények, a kapcsolatok, a családról alkotott felfogások folyamatosan változnak, az új igényeket és változásokat pedig a jogalkotónak is érzékelnie kell. Mindig követnünk kell azonban azokat az évezredes értékeket és hagyományokat, amelyek örök irányítóként mindig a helyes irányt mutatják.